

Rüşvete Karşı Servet Vergilemesi

Orhan Şener

Ülkemizde iş adamları başta olmak üzere politikacıların ve akademisyenlerin şiddetle karşı koydukları vergilerin başında servet vergisi gelmektedir. Kamuoyu tarafından da antipatik görülen bu vergi, geçmişte uygulanan ve başarısızlıkla sonuçlanan "varlık vergisi" ile karıştırılmaktadır. Ne var ki, günümüzün gelişmiş 15 Avrupa ülkesinde, Hindistan ve Arjantin'de de uygulanmakta olan servet vergisi, oldukça başarılı sonuçlar vermiştir. Bu vergi Avrupa ülkelerinde genel ya da kapsamlı bir biçimde uygulandıktan, yoksulluğun önlenmesinde ve rüşvetin en az düzeye indirilmesinde, etkin bir maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Buna karşın, nüfusunun %1'inin toplam servetin %40'ını kontrol ettiği ABD'de genel bir servet vergisi uygulanmadığından, yoksulluk sınırı altında kalan insan sayısı 30 milyonu geçmektedir.¹ Bu ülkede yoksulluğun önlenmesi amacıyla fakirlik boşluğunu dolduracak biçimde, negatif gelir vergisi uygulanmasına karşın yoksul insanların sayısı azaltılamamaktadır. Gelişmiş Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, genel bir servet vergisinin uygulanmadığı ülkemizde de gelir dağılımı aşırı derecede bozulmuş olup, toplumsal, siyasal ve bürokratik kirlenmenin temel nedenlerinin başında bozuk gelir dağılımı ve yoksulluk gelmektedir. Şöyle ki, 1996 ve 1997 yıllarına ilişkin olarak Uluslararası Saydamlık Derneği'nin açıkladığı "Rüşvet Algılama Endeksi"nde de yer aldığı gibi, gelir dağılımı daha adil olan İskandinavya ülkelerinde rüşvet olgusu en alt düzeye inerken, gelir dağılımının son derece bozuk olduğu ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde en üst düzeye çıkmış bulunmaktadır.²

A. Genel Bir Servet Vergisinin Rüşveti Önleyici Özellikleri

Gelişmiş ülkelerdeki uygulamaya göre, kişisel servet unsurlarının tamamı bir servet beyannamesine sokulur. Böylece, kapsamlı ya da üniter bir gelir vergisi uygulamasında olduğu gibi, maddi ve maddi olmayan (haklar gibi) her tür menkul ve gayrimenkul servet unsurları vergi matrahında yer alır. Ancak, matrah toplamından bir vergi ünitesi (aile) için bir araba, oturlan konut ve diğer kişisel eşyaların (personal belongings) değeri düşülerek net servet değeri bulunur. Net servet değerinin bulunması aynen özsermaye hesaplanmasına benzediğinden, bu vergiye "özsermaye vergisi" de denilmektedir. Almanya'da kişisel servet vergisi mükellefleri ayrıca firmalarının özsermayeleri üzerinden de "capital levy" adında bir tür ek servet vergisi öderler. Ülkemizde yakın tarihlerde uygulanan "net aktif vergisi" Almanya'da uygulanan sermaye vergisine benzetilmesine karşın, genel bir servet vergisi değildir.

Yaygın uygulamaya, servet vergisi beyannamesi veren her mükellef bu verginin mükellefi olmayabilir. Örneğin, İngiltere'de 100 ve Fransa'da 300 bin pound'un üzerin-

de net servet tutarı beyan eden kimseler servet vergisinin mükellefi olurlar.³ Ne var ki, servet vergisinin oranı gelir ve kurumlar vergilerinin oranlarıyla karşılaştırılmayacak kadar önemsizdir. Net servet vergisi matrahının üzerinden %1,5–5 arasında değişen artan oranlı ya da %2–3 gibi düz oranlı bir tarifeye göre vergi alınır.

Özelliklerini kısaca anlattığımız genel ya da kişisel bir servet vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça düşük olup, yaklaşık olarak %2 ya da 3 oranlarını geçmemektedir. Ne var ki, genel bir servet vergisinin amacı devlete gelir sağlamak (ya da mali amaç) olmayıp, daha önemli olan ekonomik ve sosyal fonksiyonlardır. Aşağıda da açıklanacağı gibi, servet vergilemesi ile ekonomik kalkınma hızlandırılmakta, gelir dağılımı iyileştirilmekte ve rüşvetle etkin bir biçimde mücadele edilebilmektedir. Şöyle ki, genel bir servet vergisi gelir dağılımını iyileştirici etkisiyle rüşvet için uygun olan ortamı ortadan kaldırmaktadır.

Genel bir servet vergisi ile mükellefin özsermayesini oluşturan unsurlar açıkça ortaya konulduğundan, bu vergi çapraz kontrol (cross check) olanağını vermektedir. Böylece, bir mükellefin özvarlığındaki değişme, başka bir mükellefin özvarlığındaki değişme ile doğrudan doğruya ilişkili olduğundan, açıklanamayan servet edinimleri ya da çıkışları rüşvet olaylarının kolayca ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Ülkemizde, genel bir servet vergilemesi olmadığından, yargı mekanizması etkin işleyememektedir. Yargının etkinsizliği ise, rüşveti teşvik edici bir rol oynamaktadır.

B. Genel Bir Servet Vergisinin Ekonomik Etkileri

Bütün diğer vergiler gibi, servet vergisinin de mükellef üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumsuz etkiler ödenilen servet vergisinin vergi yükünü artırmasından değil, fakat daha çok psiko–sosyal nedenlerden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, mükellef bu verginin ekonomik hürriyetlerini kısıtladığını düşünerek, servet unsurlarını yakınları üzerinde göstererek, vergiden kaçınabilmekte ya da vergiyi kaçırabilmektedir ya da servet unsurlarını yurtdışına kaçırmaktadır. Ne var ki, günümüzün gelişmiş iletişim teknolojisi etkin bir biçimde kullanıldığında ya da vergi daireleri merkezi bilgisayarlarla bağlandığında, bu olumsuzluklar kolayca önlenabilmektedir.

Genel servet vergilerinin bu olumsuz etkilerine karşın, olumlu etkilerinin daha da önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Kayıtdışı ekonominin kontrol altına alınması: Bilindiği gibi, kayıtdışı ekonominin varlığı nedeniyle, ülkemizde toplanması gereken vergilerin ancak yarısının toplandığı kamuoyunda önemle vurgulanmaktadır. Hükümetlerin kayıtdışı ekonomiden vergi alamamaları nedeniyle; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu taşımacılık ve sosyal konut gibi sosyal hizmetler yeterli ve kaliteli bir biçimde topluma sunulamadığı gibi, diğer temel fonksiyonları da etkin bir biçimde yerine getirilememektedir. Ne var ki, kayıtdışı ekonominin vergilendirilememesi nedeniyle ortaya çıkan vergi kaybı, hükümetlerin kolayca uygulamaya koydukları borçlanma politikası ile giderilmektedir. Bu politika nedeniyle düşük ve orta gelir grubundaki çalışanlardan üst gelir grubundakilere bir tür gelir transferi yapıldığından, bozuk olan gelir dağılımı daha da bozulmaktadır. (Gerçekten, gelir dağılımını daha da bozacak daha etkin bir politika aracı bulunmamaktadır.) Ne var ki gelir dağılımı daha da bozulurken, politik, ekonomik ve sosyal

kirlenme de hızla artmakta ve rüşvet olgusu kurumlaşmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi otokontrola ve çapraz denetime olanak veren genel bir servet vergilemesiyle tamamen kontrol altına alınabilmektedir. Ne var ki, şimdiye kadar hükümetler bu etkin aracı uygulamadıklarından, alınan palyatif önlemlere karşın kayıtdışı ekonomi her geçen yıl hızla daha da genişlemektedir.

2. Yeraltı ekonomisinin önlenmesi: Bilindiği gibi son yıllarda silah ve uyuşturucu kaçakçılığının artması yeraltı ekonomisinin (underground economy) de kayıt dışında kalmasının bir sonucunu doğurmaktadır. Yeraltı ekonomisinde elde edilen paralar ve servetler kumarhanelerde kolayca aklandığından, bu sektör de giderek büyüyerek devletçe kontrol altına alınamayacak bir düzeye erişmiştir. Devletin adalet hizmetlerini etkin bir biçimde sunamaması da, ülkemizde çek-senet mafyalarıyla her alanda çetelerin oluşmasını ve gelişmesini endirek olarak teşvik etmektedir. Ancak, yeraltı ekonomisinin önemli boyutlara ulaşması nedeniyle ülkemizin uluslararası kamuoyunda prestij kaybına da yol açmaktadır.

Kapsamlı bir servet vergisi uygulandığında, kayıtdışı ekonomi kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Polisiye önlemlerle ve yasal düzenlemelerle yeraltı ekonomisinin önlenmesi olanağının olmadığını, gelişmekte olan bir çok ülke ve ülkemiz deneyimleri açıkça göstermektedir.

3. Vergi kaçakçılığının en alt düzeye çekilmesi: Servet vergisi beyannamesi ödenilen gelir, kurumlar, tüketim ve diğer vergilerle ilgili olarak ve matrahlarına ilişkin bilgileri de içerdiğinden, mükellefler arasında çapraz denetim olanağı sağlamaktadır. Örneğin, bir mükellefin çalıştırdığı işçi sayısına bağlı olarak ödediği sosyal sigorta ve işsizlik sigortası vergileri servet beyannamesinde yer alacağından, aynı mükellefin gelir ve kurumlar vergisi matrahlarını noksan beyan etmesi olanağı ortadan kalkacaktır. Çünkü işçiler de servet beyanı vereceklerinden, hangi mükellef tarafından istihdam edildikleri kolayca saptanabilmektedir. Benzer biçimde, A şirketinin dağıttığı kar payını alan B'nin, bu gelirini servet beyannamesinde göstermemesi durumunda, mali yönetimce yakalanması son derece kolaylaşmaktadır.

Ülkemizde vergi mükelleflerinin ancak %2-3'ü denetlenebildiğinden, vergi kaçakçılığı her yıl daha da artmaktadır. Vergi kaçakçılığının yaygınlaşması ise, vergi kaçırıcılarla rekabet edebilme amacıyla, vergi kaçırma niyetleri olmayan mükelleflerin de zamanla vergi kaçırmalarına neden olmaktadır. Genel bir servet vergilemesi çapraz denetim olanağı vermesi nedeniyle, maliyenin denetim fonksiyonunu da kendiliğinden yerine getirecektir. Böylece, kamu harcamalarından da önemli tasarruflar yapılabilecektir.

4. Vergilemede adaleti sağlaması: Ülkemizde uygulanmakta olan vergileme sistemi, vergilemede yatay ve dikey adaleti bozarak, vergi adaletini ortadan kaldırmaktadır. Toplumsal ahlak kirlenmesi nedeniyle, beyan üzerinden vergi veren bir çok serbest meslek erbabı, esnaf ve sanatkarlar ile düzenli bir nuhasebe sistemine tabi olmayan çok sayıda mükellefin ortalama olarak ödedikleri yıllık vergi toplamını yüksek derecedeki bir memurun aylık olarak ödediği vergiden daha az olduğunu geçen hafta bütün

gazeteler yayınladı ve Maliye Bakanlığı da bu olayı doğruladı. Üst gelir grubundaki mükelleflerin önemli bir bölümü ise, yararlandıkları vergisel teşvikler, hızlandırıcı amortismanlar, devlete verilen borçlardan alınan faizler ve diğer ayrıcalıklar nedeniyle reel anlamda ya hiç vergi vermezler ya da negatif vergi öderler. Böylece, gelir dağılımı vergi sistemi aracılığıyla daha da bozulmaktadır. Bozuk gelir dağılımı ve vergi adale-tinden aşırı sapmalar ise, toplumsal kirlenmeyi hızlandırarak, rüşvet için çok uygun bir ortam sağlamaktadır.

Eğer, ülkemizde genel bir servet vergilemesi uygulansaydı, devlet borçlanması bu-günkü kontrol edilemez büyüklüğüne ulaşmayacaktı. Sonuçta ise, borçlanma nedeniyle ayrıca ortaya çıkan vergi adaletsizliği de olmayacaktı. Çünkü, geçmişte uzun bir süre boyunca uygulandığı gibi, repo gelirleri ve borç faizleri üzerinden vergi alınmaması nedeniyle, çalışanlardan vergi sistemi aracılığıyla rantiyelere önemli bir gelir transferi yapılarak, vergilemede adalet ilkesinden aşırı derecede sapılmış bulunmaktadır.

5. Ekonomide verimliliği artırması: Genel bir servet vergisinin atıl tutulan kaynak-ları ekonomiye kazandırarak, ekonomik kalkınmayı hızlandıracağına ilişkin görüş, teo-ride de önemle savunulmaktadır. Kaldor'un "potansiyel hasıla" yaklaşımında da ileri sürdüğü gibi, gelir vergisinin gelir etkisinin işleyişinde olduğu gibi, mükellef servet unsurlarını atıl bırakma yerine üretime kanalize eder.⁴ Bu yaklaşıma göre, mükellef ö-dediği servet vergisini çıkaracak biçimde servet unsurlarının istihdamını sağlamaya ça-lışır. Örneğin, spekülasyon amaçla boş bırakılan arsa ve tarlanın üzerine spesifik bir vergi konulması durumunda, ödenilen vergiden daha fazla gelir elde edecek biçimde, mükel-leflerin servet unsurlarından gelir elde etmeye çalışmaları doğal karşılanmalıdır. Bu durumda, boş bırakılan arsa ya da tarlada ya ürün yetiştirilecek ya da kiraya verilerek vergiyi karşılayacak bir gelir elde edilecektir.

Kaldor'un "potansiyel hasıla" yaklaşımı genel bir servet vergisi biçiminde ülkemiz-de uygulandığında, yastık altında tutulan altın ya da döviz ile bir ya da iki ay kadar kullanılarak boş tutulan ikinci ve diğer konutlar kolayca ekonomiye ya da turizme ka-zandırılacaktır.

6. Ülke bütünlüğünü sağlamadaki olumlu rolü: Doktrinde "sosyal kontrat" yaklaşı-mını savunan Locke, Hume ve Rousseau'ya göre vergi, devletin koruması karşılığında kişilerin ödedikleri bir bedel ya da insanların organize olmuş bir toplama girmeleri karşılığında ödeme zorunda oldukları bir aidat olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım ilk kez İsveç'te uygulamaya konularak, servet vergilerinin savunma ve güvenlik hizmetle-rinin bedeli olarak alındığı vurgulanmıştır. Gerçekten, günümüzde de ülke bütünlüğü-nün sağlanması ile devletin gücü arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Öte yandan, iç ve dış güvenlik hizmetlerinin yeterli düzeyde yerine getirilememesi durumunda ser-vet sahiplerinin kaybı daha büyük olacaktır. Bu nedenle, servet sahiplerinin böyle bir vergiye karşı olmalarını anlamak mümkün değildir.

Kamu gelirleri yeterli olmayan ülkelerin silah teknolojisindeki gelişmelere uyum sağlamaları güçleşmektedir. Genel bir servet vergilemesiyle bütün diğer vergilerin de geliri artacağından, güvenlik hizmetlerinin daha da etkin bir biçimde sunulabileceğini söyleyebiliriz.

7. *Enflasyonu önleyici etkisi:* Servet vergilerinin başarılı bir biçimde uygulanması sonucu olarak, savaş sonrası Almanya'da yaşanan hiperenflasyon olgusu çok kısa bir zamanda kontrol altına alınmıştır. Benzer bir uygulama ile ülkemizde de yapısallaşan yüksek enflasyon oranını kısa bir sürede aşağı çekme olanağı bulunmaktadır. Bilindiği gibi, Türk vergi sisteminin bugünkü uygulanma biçimi, spekülative kazançları teşvik edici ve üretimi azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Örneğin, 1990'lı yıllara ilişkin olarak, İstanbul Sanayi Odası'nın yayınladığı 500 büyük firmanın karlarının yarısının faaliyet dışı alandan ya da bono, tahvil, faiz ve repo gibi rantlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durumun özel sektörün üretim gücünün en az %50 oranında kullanılmadığının bir göstergesidir. Kaldı ki, ekonominin altyapısını oluşturacak olan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu taşımacılık ve sosyal konut gibi sosyal hizmetlere genel bütçeden ayrılan pay ise %20 dolaylarındadır. Bu oran gelişmiş ülkelerde %50'nin üstünde gerçekleştiğinden, ülkemiz ekonomisinin bu ülkelerle rekabet etme olanağı yok gibidir. Özel ve kamu sektörünün verimsizliği ise doğrudan doğruya enflasyonist etkiler yaratmaktadır. Öte yandan, spekülative ve rant gelirlerindeki artış ise, üretim yerine lüks tüketime kaydığundan, dış ödemeler bilançosu da olumsuz yönde etkilenmektedir.

Ülkemizde genel bir servet vergisinin uygulamaya konulmasıyla devletin gelirleri artacağından, sunulan sosyal hizmetlerin kalitesi ve kantitesi de artacaktır. Spekülative nitelikli rant gelirlerinin azaltılması ise, kaynakların daha prodüktif alanlara yönlendirilmesini teşvik edecektir. Bizce, uygulanmakta olan para politikası yöntemleriyle, Türkiye'de enflasyonun kontrol altına alınamayacağı uzun yıllar boyunca kanıtlanmış bulunmaktadır.

Sonuç

Ülkemizde gelişmiş ülkelerde uygulandığı biçimde genel bir servet vergisinin uygulanması, Türk vergi sisteminin rüşvetle mücadelede son derece başarısız kalmasına yol açmıştır. Gerçekten, ülkemizde uygulanmakta olan veraset ve intikal vergisi, taşıt alım vergisi ve emlak vergisi gibi spesifik servet vergilerinin rüşveti önleyici etkileri yok gibidir. Bunlardan sadece veraset ve intikal vergisi gerçek anlamda bir servet vergisi olmasına karşın, yüksek istisna uygulaması nedeniyle, oldukça önemsiz bir vergi özelliği taşımaktadır. Taşıt alım vergisi ise, gerçekte bir özel tüketim vergisi karakterinde olduğundan, rüşveti önleme yönünden etkisi yok gibidir. Bir mülkiyet vergisi olan emlak vergisi ise, alıcı ve satıcının düşük bedel beyan etmeleri nedeniyle, rüşveti ve dolayısıyla vergi kaçakçılığını teşvik edici bir vergi niteliği taşımaktadır. Bu özelliği nedeniyle, kara paranın önemli bir bölümü emlak alım-satımı ile aklanmaktadır.

Türk vergi sistemini rüşvete karşı daha duyarlı hale getirebilmek için, gelişmiş Avrupa ülkelerinde uygulanan genel servet vergilemesinin uygulamaya sokulması gerekmektedir. Gerçekten, böyle bir verginin uygulanmasıyla gelir dağılımı iyileştirilebilir, enflasyon kontrol altına alınabilir ve rüşvet olayları minimum düzeye indirilebilir. Öte yandan, servet vergilemesiyle rüşvetin önlenmesi için bütün mükelleflerin, bürokratların ve politikacıların servet beyanında bulunması gerekmektedir. Sahip oldukları servet unsurlarının toplam net değeri örneğin, 100.000 doları geçen kimseler genel servet vergisinin mükellefi olmalıdır. Vergi oranı ise, bozuk gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla %1 ile %5 arasında değişen artan oranlı bir tarifeye uygun olarak saptanmalı-

dır. Sisteme ayrıca ABD'de olduğu gibi hediye vergisi (gift tax) de sokularak, bürokratların ve politikacıların rüşvet olarak pahalı hediyeler almaları da önlenmelidir. Belli bir tutarın üzerindeki alacak–borç ile alım–sayım işlerinde, hamiline yazılı çek uygulamasına son vererek ada (ya da nama) yazılı çek uygulamasına geçilmelidir. Böyle bir uygulama ile hem servet vergilerinin etkinliği artırılırken, hem de idare ve mahkemelelerin rüşvet ile ilgili kararları daha kısa bir zamanda ve sağlıklı olarak almaları olanağı yaratılır.

Kaynaklar

1. Servet vergilerinin gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları konusunda bkz. Musgrave R. ve Musgrave P: *Public Finance in Theory and Practice*, Mc Graw Hill, Tokyo 1976, Bölüm 14.
2. Transparency International, *Press Release*, Haziran 1997.
3. Prest, A. R. ve N. A. Barr; *Public Finance*; Wiedenfeld and Nicolson; Londra 1985 (7. baskı); s. 407.
4. Şener, Orhan; *Kamu Ekonomisi*; Beta; İstanbul 1996 (5. baskı); s. 276, 292.